

ЕДИНСТВО И РАЗДЕЛЕНИЕ В ЕЗИЦИТЕ, ЛИТЕРАТУРИТЕ И КУЛТУРИТЕ

Международна научна конференция

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Факултет по славянски филологии

9–11 май 2023

София • 2025

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

- © 2025 Дарина Младенова, Диана Атанасова, Катерина Войнова, Лилия Трифонова,
Мария Маринова, Николай Папучиев, Франческа Земярска, съставители
- © 2025 Дарина Младенова, Катерина Войнова, научни редактори лингвистика
- © 2025 Диана Атанасова, Лилия Трифонова, Франческа Земярска, научни редактори
литература
- © 2025 Мария Маринова, Николай Папучиев, научни редактори антропология
- © 2025 Антонина Георгиева, дизайн на корицата
- © 2025 Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

ISBN 978-619-7785-09-8 (твърда подвързия)

ISBN 978-619-7785-10-4 (pdf)

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ЛИНГВИСТИКА

Максим Стаменов *Как протича разводът между езици и култури: Османски турски и съветски руски* / 15

Семантико-синтактичен интерфейс: универсалност и специфичност

Светла Коева *Семантични и концептуални фреймове: универсални свойства и специфични черти* / 33

Петя Осенова *Трудната валентност* / 42

Валентина Стефанова, Мария Тодорова, Цветана Димитрова *Анализ на резултатите от изследване на глаголната семантика при деца* / 50

Йовка Тишева, Марина Джонова *За синтаксиса на предикатите за когнитивни състояния* / 59

Христина Кукова *Концептуални фреймове при някои глаголи за комуникация* / 68

Атанас Атанасов *Безлични именни (безглаголни) изречения* / 77

Българският език – континуитет и иновации. Диалекти и разговорна реч

Красимира Алексова *Перцепцията на съществителни имена от ж.р. с определителен член -тъ под ударение вм. -тѧ* / 83

Ласка Ласкова, Деница Димитрова *Онаковата на таковата: към въпроса за рода на членуваните квалификативни демонстративи на -о-ва-та* / 97

Дарина Младенова *Българските диалектни наречия със значение 'тогава'. I.* / 113

Маргарита Котева *Новият том 11. „Роднински названия“ на Общославянския лингвистичен атлас (ОЛА). (Типология на диалектните различия)* / 125

Мария Мицкова *Диалектоложки бележки от времето на Възраждането върху редукцията на неударените широки гласни в българските говори* / 139

Психолингвистиката днес

Андрей Иванов, Таня Иванова-Съливан *Тенденции и направления в психолингвистиката на славянските езици* / 146

Андреана Ефтимова *Психолингвистиката като източник на изследователски методи в новосъздаващата се бранд лингвистика* / 155

Димитър Попов, Велка Попова, Жанета Андреева *Електронните езикови ресурси и тяхното значение за създаването на модели в психолингвистиката* / 166

Юлияна Стоянова *Грамматическо развитие в ранната детска възраст: приносите на проф. д-р Иван Георгов* / 178

Език и култура, езикът в интернет

Руслана Маргова *Желание за и отказ от език: разказани и забранявани истории от войната в Украйна* / 187

Катерина Войнова *Рекламата – между аргументация и манипулация* / 196

Преподаване на български език като чужд (методически стратегии и учебни практики)

Весела Шушлина *За (не)езиковите грешки в писменото общуване (из практиката на обучението по български език като чужд)* / 201

Мирена Пацева *Прозодични отклонения в речта на носители на тонални езици, изучаващи български като чужд* / 212

Рени Манова *Език и култура в подготовката на начинаещи студенти по програма „Еразъм+“* / 221

II. ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ

Михаил Неделчев, Младен Влашки *Поглед от Виена* / 233

Остап Сливински *„Тръбите на последния ден“. Предусещане на катастрофа в западноукраинската лирика през 1930-те години* / 243

Владимир Колев *Сталин и Хитлер в очите на украинските интелектуалци непосредствено преди Втората световна война* / 252

Маргрета Григорова *Писма от окупираната Полша към Европа и света. SOS текстовете на войната* / 259

Лилия Желева *Предаването на усещанията за застрашена Европа в превода на украинска литература от 30-те години на XX век* / 270

Световна литература / национални проекции.

Теоретични разпадания и нови конструкции

Иван Иванов *Елена Феранте като световен романист. Между феминизъм, постфеминизъм и куйър идентификация в романа „Измамният живот на възрастните“* / 277

Ясмина П. Кнежевић *Данајски дарови революции: друго лице слободе у роману Топле педесете Павла Угринова* / 286

Мирјана М. Бечејски, Марија С. Јефтимјевић Михајловић *Прича (о) речима у роману Лагум Светлане Велмар-Јанковић: Језик који нестаје и језик који настаје* / 293

Фотини Христакуди *„Болестите“ на душата в гръцката поезия от първите десетилетия на XX в.* / 300

Димитър Камбуров *Национализираните букви и митът за кирилица* / 307

Пандемии, усамотеност, изолация – измерение на страданието

Ирен Александрова *Пясъчните часовници на дуализма* / 318

Татяна Ичевска *Явлението „социален хермафродитизъм“ и проявленията му в българската литература* / 326

Амелия Личева *Ковид-19 в литературата: между фикцията, сравненията и дневниковото* / 334

Ирина Кузидова-Караджинова *Аще хоцещи чловече здравъ бити – диететика и здраве през Късното средновековие* / 341

Диана Атанасова *Чудесата на св. Мина и скритата тавматургическа традиция* / 352

Костантин Адирков *Рецепцията на поемата „Дон Жуан“ на Джордж Байрон в учебниците по литература* / 360

Константина Пунева *Концептът „смърт“ в прозата на А. П. Чехов* / 368

Литература, култура, медии и българският преход

Ани Бурова *Преходът като мемоарен сюжет* / 375

Кристиян Янев *Преходът като травма в романите „Разруха“ на Владимир Зарев и „Послепис“ на Христо Карастоянов* / 385

Ина Христова *Романът в сръбската и хърватската литература на прехода* / 392

Литература на тоталитаризма, критически рефлексии, читателски носталгии

Венцеслав Шолце *Съединения и разделения. Образът на Съединението в белетристиката на 80-те години* / 401

Мартина Недялкова *Предписания и забрани за любовта в женската художествена проза в социалистически Китай* / 409

Мария Русева *Визии за Съветския съюз: идеология и/или идеализация* / 416

Елена Азманова-Рударска *Българската драматургия за св. Седмочисленици през тоталитарния период* / 423

Възрожденски разноезичия

Надежда Александрова *Димитрие Кантемир и Софроний Врачански – контекстуални особености на написването на „Книга за трите религии“* / 430

Владимир Игнатов *Лица добродетелни и естества привилегировани, или за друг един начин на „сценно поучение“ (наблюдения върху комедията „Зимата на 1874“)* / 438

Андриана Спасова *Читателските следи на разказващия за себе си Партений Павлович* / 447

III. ЕТНОЛОГИЯ, КУЛТУРОЛОГИЯ

Александар (Светомир) Павловић *Прилог истраживању белих поклада код Срба у Сиринићкој жупи: поглед „изнутра“* / 457

Венцислав Божинов *Косплей (COSPLAY) – тяло и игра* / 467

Мария Маринова *Ролята на хляба и трапезата в българската семейна обредност* / 477

Мая Александрова *Тъкането – древен занаят или магическо изкуство* / 486

Мария Илчевска *Истории за самодиви – електронни и аудиторни актуализации* / 496

Всекидневие и празничност в условията на криза

Мира Маркова *Разказите на жените и разказите на мъжете: специфика на наративите и отражението на кризите* / 505

Петя Василева-Груева *Празничност и оптимизиране на социални мрежи по примера на с. Рибново, общ. Гърмен* / 514

Виолета Коцева *Оптимизиране и трансформация на социалния капитал по време на криза (по примера на с. Долни Цибър, общ. Вълчедръм, обл. Монтана)* / 523

Мина Тасева-Бенчева *Посока изток: мизрахът и символиката на молитвата в юдаизма след разрушаването на Храма през 70 г.* / 533

CONTENTS

I. LINGUISTICS

Maksim Stamenov *How the Divorce Between Languages and Cultures Takes Place: Ottoman Turkish and Soviet Russian* / 15

Semantic-Syntactic Interface: Universality and Specificity

Svetla Koeva *Semantic and Conceptual Frames: Universal Properties and Specific Features* / 33

Petya Osenova *Difficult Valency* / 42

Valentina Stefanova, Maria Todorova, Tsvetana Dimitrova *Analysis of the Results of Research on Verbal Semantics in Children* / 50

Yovka Tisheva, Marina Dzhonova *On the Syntax of Cognitive Predicates* / 59

Hristina Kukova *Conceptual Frames in Some Communication Verbs* / 68

Atanas Atanasov *Impersonal Nominal (Verbless) clauses* / 77

The Bulgarian Language – Continuity and Innovation.

Dialects and Colloquial Speech

Krasimira Alexova *The Perception of Feminine Nouns with the Definite Article -tă Instead of -ta under Stress* / 83

Laska Laskova, Denitsa Dimitrova *On the Gender of the Substantivized Qualitative Demonstratives with -o-va-ta* / 97

Darina Mladenova *Bulgarian Regional Adverbs Meaning ‘Then’. I.* / 113

Margarita Koteva *The New Vol. 11 of the General Slavic Linguistic Atlas: “Kinship Terms” (Typology of Dialect Differences)* / 125

Maria Mitskova *Notes from Bulgarian National Revival on the Reduction of Unstressed Open Vowels in the Bulgarian Dialects* / 139

Psycholinguistics Today

Andrey Ivanov, Tanya Ivanova-Sullivan *Tendencies and directions in the psycholinguistics of Slavic languages* / 146

Andreana Eftimova *Psycholinguistics as a Source of Theoretical Framework and Research Methods in the New Field of Brand Linguistics* / 155

Dimitar Popov, Velka Popova, Zhaneta Andreeva *Electronic Language Resources and Their Value for Creating Models in Psycholinguistics* / 166

Yuliana Stoyanova *Grammatical Development in the Early Childhood: The Contributions of Professor Ivan Georgov* / 178

Language and Culture, Language on the Internet

Ruslana Margova *Desire for and Rejection of Language: Narrated and Forbidden Stories from the War in Ukraine* / 187

Katerina Voynova *The Advertisement – Between Argumentation and Manipulation* / 196

Teaching Bulgarian as a Foreign Language (Methodological Strategies and Learning Practices)

Vesela Shushlina *On (Non)Linguistic Mistakes in Written Communication (from Bulgarian as a Foreign Language Teaching Experience)* / 201

Mirena Patseva *Prosodic Deviations in the Speech of Tonal-Language Speakers Studying Bulgarian* / 212

Reni Manova *Language and Culture in the Preparation of Beginner Students in the Erasmus+ Program* / 221

II. LITERARY STUDIES

Mihail Nedelchev, Mladen Vlashki *View from Vienna* / 233

Ostap Slivenski *“Trumpets of the Latter Day.” Premonitions of Catastrophe in the Western Ukrainian Poetry of the 1930s* / 243

Vladimir Kolev *Stalin and Hitler in the Eyes of the Ukrainian Intellectuals Immediately Before the Second World War* / 252

Margreta Grigorova *Letters from Occupied Poland to Europe and the World* / 259

Lilia Zheleva *Transmitting the Sense of Threat in Europe in the Translation of Ukrainian Literature from the 1930s* / 270

World Literature / National Reflections. Theoretical Collapses and New Constructions

Ivan Stoykov Ivanov *Elena Ferrante as Global Novelist. Between Feminism, Post-Feminism, and Queer Identity in the Novel The Lying Life of Adults* / 277

Jasmina P. Knežević *Greek Gifts from the Communist Revolution: The Other Face of Freedom in The Warm Fifties, a Novel by Pavle Ugrinov* / 286

Mirjana M. Bečejski, Marija S. Jeftimijević Mihajlović *The Stories about and with Words in the Novel Lagum by Svetlana Velmar-Janković: The Language Vanishing and the Language Emerging* / 293

Fotini Hristakudi *“Diseases” of the Soul in Greek Poetry from the First Decade of the 20th Century* / 300

Dimitar Kambourov *Nationalized Letters and the Myth of Cyrillic* / 307

Pandemics, Solitude, Isolation – The Dimension of Suffering

Iren Aleksandrova *The Hourglasses of Dualism* / 318

Tatyana Ichevska *The Phenomenon of “Social Hermaphroditism” and Its Manifestations in Bulgarian Literature* / 326

Amelia Licheva *COVID-19 in Literature: Between Fiction, Comparisons, and the Diaristic* / 334

Irina Kuzidova *“Ashte hoshteshi cheloveche zdrav’ biti” – Dietetics and Health in the Late Middle Ages* / 341

Diana Atanasova *The Miracles of St. Menas and the Hidden Thaumaturgical Tradition* / 352

Kostantin Adirkov *The Reception of Lord Byron’s Poem “Don Juan” in Literature Textbooks* / 360

Konstantina Puneva *The Concept of Death in the Prose of A. P. Chekhov* / 368

Literature, Culture, the Media, and the Bulgarian Transition

Ani Burova *The Transition in the Narrative of the Literary Memoir* / 375

Kristiyan Yanev *The Transition as Trauma in the Novels Decay by Vladimir Zarev and Postscript by Hristo Karastoyanov* / 385

Ina Hristova *The Novel in Serbian and Croatian Literatures of the Transition* / 392

Literature of Totalitarianism, Critical Reflections, Reader Nostalgia

Ventseslav Sholtse *Unifications and Divisions. The Image of the Unification in Fiction in the 1980s* / 401

Martina Nedyalkova *Precepts and Prohibitions on Love in Through Women’s Literary Prose in Socialist China* / 409

Maria Ruseva *Views of the Soviet Union: Ideology and/or Idealization* / 416

Elena Azmanova-Rudarska *The Bulgarian Dramaturgy about the Holy Heptarithmoi During the Totalitarian Period* / 423

National Revival Linguistic Multiplicity

Nadezhda Aleksandrova *Dimitrie Cantemir and Sofroniy Vrachanski – Contextual Particularities in the Writing of the “Book of the Three Religions”* / 430

Vladimir Ignatov *Virtuous People and Privileged Natures, or on Another Way of “Stage Instruction” (Observations on the Comedy The Winter of 1874)* / 438

Andriana Spasova *The reader’s traces of the self-telling Parthenius Pavlovich* / 447

III. ETHNOLOGY, CULTURAL STUDIES

Aleksandar (Svetomir) Pavlović *A Contribution to the Research of the White Shrove among the Serbs in Sirinička Župa: The View "from the Inside" / 457*

Ventsislav Bozhinov *Cosplay – Body and Game / 467*

Maria Marinova *The Role of Bread and Table in the Bulgarian Family Ritual / 477*

Maya Aleksandrova *Weaving – Ancient Craft or Magical Art / 486*

Maria Ilchevska *Stories about Samodivas – Electronic and Auditor Updates / 496*

Everyday Life and Celebrations in Crisis Conditions.

Mira Markova *Women's Stories and Men's Stories: Narrative Specifics and the Reflection of Crises / 505*

Petya Vasileva-Grueva *Celebration and Optimization of Social Networks on the Example of the Village of Ribnovo / 514*

Violeta Kotseva *Optimization and Transformation of Social Capital in a Time of Crisis (On the Example of the Village of Dolni Tsibar, Valchedram Gurmen Municipality, Montana District) / 523*

Mina Taseva-Bencheva *The Mizrach and Symbolism of Prayer in Judaism after the Destruction East of the Temple in 70 AD / 533*

ПРИЛОГ ИСТРАЖИВАЊУ БЕЛИХ ПОКЛАДА КОД СРБА У СИРИНИЋКОЈ ЖУПИ: ПОГЛЕД „ИЗНУТРА“

АЛЕКСАНДАР С. ПАВЛОВИЋ (ПРИШТИНА – ЛЕПОСАВИЋ, СРБИЈА)

Abstract. The author of the paper presents the results of research on traditional and ritual practices related to the celebration of the White Shrove among the Serbs in Sirinička župa, an area in the south of Kosovo and Metohija, on the border with North Macedonia. Starting from the wider context of the Shrovetide phenomena included in the tradition of the Serbs in general, as well as Slavs, and treating this event as a holiday positioned contrary to everyday life, the author intends to make a contribution to the understanding of the main characteristics of the Shrovetide practice among the Serbs in Sirinička župa, taking into account its specific features. In achieving the stated goal, the emphasis is placed on the subjective perspective of the researched phenomena, which means that the elements of the White Shrove celebration contained in the tradition of members of the Serbian community researched were observed "from the inside," that is, through the lens of the personal attitudes of the immediate participants. The methodological procedure applied in the paper is based on the use of qualitative research approaches, primarily the conversation with participants. The results presented in the paper were obtained on the basis of field research conducted in Sirinička župa on multiple occasions from 2018 to 2023.

Keywords: White Shrove, Shrovetide practice, Pročka, Serbs, Sirinička župa, Kosovo and Metohija.

У раду представљам резултате истраживања обичајно-обредне праксе у склопу прославе Белих поклада код Срба у Сиринићкој жупи, области смештеној подно Шар-планине, на граници Косова и Метохије са Северном Македонијом. Реч је о географско-административном подручју које се под истим именом помиње још у српско средњовековно доба (Урошевић 2001: 194),¹ а које се данас подудара са територијом општине Штрпце, већински насељеној српским становништвом. Средиште општине чини истоимено насеље, са статусом мањег града или варошице, поред кога се у саставу општинског подручја налази још петнаест села.²

¹ Тачно име под којим се ово подручје помиње у средњем веку било је *Сиринићи*. Назив *Сиринићка жупа* каснијег је датума. У говору локалног становништва, али и у администрацији, у новије време користи се и термин *Сиринић* (Младеновић 2019: 52).

² Села су Севце, Јажинце, Врбештица, Брезовица, Беревце, Сушиће, Горња Битиња, Доња Битиња, Готовуша, Драјковце, Коштањево, Вича, Фираја, Ижанце, Брод. Већина села помиње се још у турском Попису области Бранковића из 1455. године, што значи да су веома стара. Иако претежно насељена Србима, Сиринићка жупа данас има четири села у којима живе само Албанци (Фираја, Брод, Коштањево, Ижанце), док у неколико села Албанци чине мањину (Сушиће, Горња Битиња, Доња Битиња, Вича). Историјски извори и топоними, међутим, указују на то да присуство Албанаца у Сиринићкој жупи није старије више од два stoleћа. О етничкој структури ове области у даљој, средњовековној прошлости, најбоље говори поменути Попис из 1455. године, у ком су сва пописана домаћинства била српска (Букумирић 1988: 254).

Резултати које у раду представљам чине део резултата истраживања која у Сиринићкој жупи спроводим од 2018. године до данас. Из ових истраживања произашло је више студија, усмерених ка сагледавању главних обележја прославе Белих поклада код сиринићких Срба, као и значаја, али и значења овог догађаја за локално становништво, које га доживљава као део своје традиције и обележје свог идентитета (видети Павловић 2018а, 2018б, 2019, 2022). У раду који овде презентујем настојим да прикажем резултате који се могу сматрати допуном резултата остварених досадашњим истраживањима. Акценат је стављен на покушај пружања доприноса проширењу перспективе за разумевање значења које истраживани феномени имају за њихове непосредне актере, што значи да је циљ рада усмерен ка сагледавању начина на који о покладној пракси Срба у Сиринићкој жупи мисле и говоре њени директни носиоци. Иако сам наведени приступ користио и у неколико раније реализованих студија, идеја је била да овог пута, уместо властитих интерпретација прикупљене етнографске грађе, изнетих са истраживачке тачке гледишта, дакле „споља“, истакнем саму грађу, чиме сам настојао да припадницима истраживане српске заједнице омогућим да „проговоре“, и да тако пред научну, али и ширу друштвену јавност, о свом односу према проучаваним догађајима изнесу свој лични став.

Тема коју у раду истражујем, дакле, представљена је „изнутра“, кроз субјективну перцепцију Срба у Сиринићкој жупи. У истраживању су коришћени квалитативни приступи, пре свега разговор са саговорницима заснован на употреби полуструктурираног интервјуа, под чиме се подразумевало да су разговори садржавали један отворенији и мање рестриктиван приступ у долажењу до тражених одговора. Овако је прикупљена разноврсна наративна грађа, која је у раду, након транскрипције, систематизације и селекције, приказана у изворном облику, онако како је у контакту са саговорницима забележена.³ Резултати за потребе рада представљени су на основу теренских истраживања спроведених у два сиринићка насеља – Штрпцу и Готовуши.

БЕЛЕ ПОКЛАДЕ У ТРАДИЦИЈИ СРБА И ДРУГИХ СЛОВЕНА

Термином *покладе* се у српском језику, шире схваћено, означава припремни период пре већег црквеног (хришћанског) празника (Марјановић 2008: 112). У ужем значењу, овај појам се односи на последњи дан уочи почетка сва четири годишња поста (ускршњег, петровског, госпођинског, Божићног) (Prošić 1978: 33). У традицији Срба најзначајније су *Беле покладе*, које падају у последњи дан *Беле недеље*, у недељу уочи *чистог понедељка*, којим почиње ускршњи или *велики* пост (Недељковић 1990: 23). Име *Бела недеља*, по којој се покладе уочи ускршњег поста зову, настало је, по свему судећи, на основу

³ Приликом вођења разговора настојао сам да казивања саговорника забележим на њиховом дијалекту. Детаљно о карактеристикама говора сиринићких Срба видети у Младеновић 2019.

тога што се у прошлости белом бојом означавала жалост за покојницима, чије су се душе, према веровању, међу живима кретале нарочито пред крај зиме, управо у периоду који се поклапа са Белом недељом (Петровић 1998: 31).

Бела недеља код Срба представља најведрију недељу у *месојеђама*, а „у њој је дан покладовања највеселији дан, када се у изобиљу спреми свакојаког, поглавито мрсног, јестива, а сам дан испуњава разним играма и шалама, када људи дају одушка себи, да би лакше и опуштеније ушли у предстојећи, у трајању најдужи, а по строгости најтежи пост у години“ (Недељковић 1990: 23). Беле покладе су код Срба, дакле, увек прослављане у духу доброг расположења. Свако ко се замерио неком ближњем, или је начинио какву штету, нанео увреду, и слично, ишао је да тражи опроштај, како би у пост ушао ритуално чист и ослобођен грехова. По том мирењу, или праштању, празник је добио још један од својих назива – *Проштене покладе* (Бандић 2004: 313).

Као празник који пада у време када се из неплодног зимског периода прелази у пролећни период обнове вегетације, Беле покладе никада нису биле само дан весеља. Оне су увек садржавале радње за које се веровало да утичу на постизање добробити породице и целе заједнице, плодности поља, људи и стоке, као и обезбеђивање заштите од штете, злих сила и демона (Радовановић 1996: 108). Етнографска литература о прослави Белих поклада код Срба говори о томе да су међу најчешћим обредним елементима везаним за овај догађај забележени опход маскираних поворки, паљење ватри, љуљање,⁴ *ламкање јаја*.⁵ Иако су и ови елементи неретко били прожети шалом, будући да су такође служили у сврху увесељавања, њихов замишљени смисао почињао је на древним култовима испуњеним обредима и магијским радњама усмереним ка призивању благостања за заједницу у наступајућем, пролећном периоду године.

Осим код Срба, прослава ускршњих поклада позната је и код других Словена, што упућује на заједничко порекло овог догађаја. Код Руса и Украјинаца термин *покладе* означава „рођење и смрт кладе“ – *клада* код Руса, *калодка* код Украјинаца, и односи се на завршетак периода од Бадње вечери, када се цепаница или клада сече, до осам недеља пре Ускрса, до када се цепаница чува (према Марјановић 2008: 110). Заједничко наслеђе повезано са Белим

⁴ Љуљање или *нишање* односи се на љуљање деце и младих на заједничким, сеоским или варошким љуљашкама које су најчешће везиване за неко веће дрво. Порекло ове праксе доводи се у везу са аграрном магијом и уверењем да ће се тако, пред пролеће, обезбедити плодност усева. Њен корен лежи и у схватању да је љуљање ефикасно средство у терању злих духова, болести и других штетних утицаја (Ивановић-Баришић 1996: 103).

⁵ Под *ламкањем јаја* подразумева се „хватање“ јаја током покладне вечере. Кувано јаје се пробуши, веже се концем или гајтаном, а затим окачи да виси са лустера или плафона. Укућани, пре свега деца, окупе се испод јајета и настоје да га ухвате устима, без помагања рукама. Настанак *ламкања* везује се са религијско-митолошким представама јајета као извора живота, из којих произлази да покладна јаја симболизују жртву демонима и прецима, али и васкрсење и стварање новог живота (Ивановић-Баришић 1996: 105).

покладама уочљиво је у заступљености истих или сличних покладних пракси код практично свих словенских народа, па се, тако, обредне ватре не срећу само код Срба, него и код свих Јужних, па и других Словена (Петровић 1927: 12), исто као што су опходи маскираних поворки распрострањени и код Хрвата, Словенаца (Бандић 2004: 313), Бугара (Антонијевић 1997: 72–74), итд.

Генерално посматрано, ускршње покладе код свих словенских народа показују пре свега једну главну особину, а то је да се оне увек манифестују као догађај несвакидашњег карактера, испуњен елементима са обележјама народног весеља, или светковине друштвено-забавног садржаја. Оне се, боље речено, свуда могу окарактерисати као својеврсни прелазак из једног друштвеног стања у друго, у ком долази до „узнемиравања“ уобичајене свакодневице, односно где наступа репродукција онога што представља супротност свакидашњег живота. По овој особини, прослава Белих поклада код Словена слична је карневалима у средњоевропској и медитеранској традицији,⁶ нарочито у оном свом делу у ком главно место заузима опход маскираних поворки, као феномен саздан од драмско-сценских приказа у извођењу учесника поворке, који у интеракцији са „гледаоцима“, односно припадницима локалне заједнице, чини догађај препознатљив по ритуалности, колективности и живописности.

БЕЛЕ ПОКЛАДЕ У ПЕРЦЕПЦИЈИ СИРИНИЋКИХ СРБА

У говору српског становништва у Сиринићкој жупи Беле покладе зову се *Прочка*. Прослава овог празника, како локални Срби сматрају, у Сиринићу има дугу традицију. Према елементима које садржи, Прочка је састављена од истих или сличних пракси које су о Белим покладама забележене и у многим другим српским крајевима. Смисао ових пракси сиринићки Срби повезују углавном са схватањем Прочке као догађаја којим се обележава „одлазак зиме и долазак пролећа“, односно као дана када људи, кроз шалу, смех и добро расположење, једни другима праштају увреде, интриге и свађе.

Под прославом Прочке сиринићки Срби подразумевају два главна догађаја: 1) опход маскиране поворке, и 2) паљење обредних ватри. Маскирана поворка организује се тако да она симболизује женидбу Краљевића Марка, вероватно најпопуларније личности српске народне епике, и данас се практикује у Штрпцу и селу Готовуша.⁷ Паљење обредних ватри, са друге стране, распрострањено је у свим насељима Сиринића у којима живе Срби, и по начину извођења, али пре свега по свом имену – *мавање кумбаре*, оно данас

⁶ Карневали се одржавају после Божића до почетка ускршњег поста. Садрже маскирање, неумесне шале, игру и плес на улицама, неумереност, ласцивност. Реч је о ритуалној пракси којом се уз сарказам и прелажење дозвољених граница друштвених норми истиче *обрнути ред ствари у друштву* и на тај начин остварује друштвена контрола (Марјановић 2008: 112–113).

⁷ Више о покладној свадби „Женидба Краљевића Марка“ у Сиринићкој жупи (Штрпцу) видети у Павловић 2018а, 2019, 2022.

представља практично јединствену појаву не само код Срба на Косову и Метохији, него у целој Србији, па и шире.⁸

„Прочка, то је један код нас обичај. (...) Тада се све опрашта ако си урадио неко зло. За Прочку свака кућа, свака мавала у селу, прво запали кумбару у својој мавали. А главни догађај је на улици горе, то је један трг који је прављен у селу. (...) Ту се сакупљају сви, и ту се одржава тај главни догађај Прочке. Ту свако мава кумбаре. (...) Пре мавање кумбаре има венчање код нас, маскенбал Женидба Краљевића Марка. То је преко дана. (...) То није у правом смислу венчање, него је то све смех један, најобичнији смех. Све то је хумористички и то је смешно, и изазива смех код људи, смеју се, орасположе се, и тако. Значи, све је то шаљив тон. Пошто су од следећег дана пости, да се све заборави“ (м. рођ. 1951. год., Штрпце).

„Прочка, то је традиција стара. Од како ја знам, она увек имала. Да се више после пости. Сутрадан се пости. То је задњи дан масно. (...) Тад се опрашта. Значи, кој се посвађа тај се помири, па да не буду више свађе. (...) Преко дана иду млади, до дваес године, дваес пет. На коње. Па обучу мушкарац снаша да буде. Са марамом, кошуље, и иду од село на село. Штрпце, Битиња, Брезовица. Где оћу, иду. Онда стопиру, па као младу да дарују. Па после се игра на улици, ту код наша чешма. Па узму младу, уграбе, па док гу узме младожења Краљевић Марко... (...) После кумбаре се маву“ (ж. рођ. 1957. год., Готовуша).

„Од кад сам се родила знам да постојала Прочка. И кад смо биле деца једва смо чекале да дође тај дан. Ми као девојчице несмо се маскирале, али смо волеле да гледамо. Некако ни било занимљиво. Једва смо чекале кад отину вучари,⁹ кад се обучу, кад се маскиру, они отину у друго село и знало се отприлике у колко сати ће доћу у Готовушу. И долазиле око дванаес. На пладне. И ми се сви сакупимо, деца, и постари, сви, и чекамо ги да доћу. Не било сад тој нешто занимљиво за нас много ако гледамо данас, ништа специјално се не дешавало, али тако једноставно смо волеле и некако наши ни причале још док смо биле мицке: Сад ће буде Прочка, па ће се маскиру, па ћемо идемо да ги гледамо, па се маву кумбаре. Значи, једва смо чекале. Месец дана порано тата да ни направи кумбаре, или деда рецимо. Тако смо то доживљавале као празник, што и јесте, заправо празник“ (ж. рођ. 1993. год., Готовуша).

Симболичко приказивање свадбеног ритуала чест је мотив маскираних поворки о Белим покладама код Срба, па није необично што се ова пракса јавља као саставни део прославе Прочке у Сиринићкој жупи. У науци је заступљено становиште по ком порекло покладне свадбе сеже до древних пролећних култова, чији је смисао, према народном веровању, био приви-

⁸ Опширније о паљењу обредних ватри на дан Белих поклада код сиринићких Срба видети у Павловић 20186.

⁹ Учеснике покладне маскиране поворке, која приказује „женидбу“ Краљевића Марка, Срби у Сиринићкој жупи зову *вучари*.

вање плодности усева, људи и стоке (Марјановић 2008: 118–119). За поворку маскираних сватова, у том смислу, сматрало се да поседује нарочиту моћ. Као што се од свадбе у реалном контексту очекивало добијање потомства брачног пара, тако је њеном имитацијом исказивана жеља за бујањем живота и напретком друштвене заједнице (Петровић 1998: 31).

О разлозима организована маскиране поворке о Прочки, која приказује женидбу Краљевића Марка, међу припадницима истраживане српске заједнице у Сиринићкој жупи могла су се, међутим, чути следећа објашњења:

„Ова манифестација која се одржава код нас, у Штрпцу, Сиринићкој жупи, женидба Краљевића Марка, по мом неком убеђењу, она је као наследно од женидба наших јунака који су били за време Турака. У епским песмама, као што имамо женидбу Краљевића Марка, женидба цара Душана, баш је ту лепо описано. (...) Отприлике тако је и код нас овде. (...) По угледу на те женидбе наших јунака епских, који су морали да чувају своје невесте, и овај се фестивал тако одржава. (...) Краљевић Марко је био заштитник Срба и борио се против Турака. Знамо оне епске песме о орању Краљевића Марка, Муса Кесеџија, и тако, борбе против Турака... Само што је његова женидба, ова наша манифестација, попримила као забавни карактер, да се народ забави“ (м. рођ. 1951. год., Штрпце).

„Народ тражија у неке тешке тренутке нешто што ће буде забавно. Неки догађај који би имао такав карактер, да народ се опусти и весели. Зато вероватно свадба, али тај свадба која била тад нап्राјена морала да има шаљиви контекст. (...) Свдба је обичај који одвајкада постоји овде, и доста значај се придаје свадби. И дан-данас свадбе које се праје су за препричавање. Доста су богате, има доста званица, доста се поштују стари обичаји. (...) Тако се вероватно тај догађај пренео на Прочку, да се та манифестација означи као битна. Као што је свадба била битна. И верујем да није ни случајно зашто је баш Краљевић Марко у њу као главни лик. Тој зато што је он био битан за српски народ, као епски јунак, па су га преносили и у песме и у легенде. Зато што се сматрало да је у тај тешка времена он био спас за српски народ, па вероватно због тога је и тај његов значај истакнут у оваквом обреду“ (ж. рођ. 1993. год., Готовуша).

Обредне ватре о Белим покладама код Срба најчешће су паљене из уверења да се њима терају вештице, или каква друга демонска бића, за која се сматрало да се у близини људи највише појављују управо уочи почетка ускршњег поста (Бандић 2004: 314). Специфично за Сиринићку жупу јесте да се обредне ватре о Прочки пале у виду буктиња, на начин да се овим буктињама маше, односно врти око тела, што представља праксу која се одвија по махалама и центрима насеља. Поступак *мавања кумбара*, како паљење покладних ватри сиринићки Срби зову, прати сложен систем радњи и значења. Смисао овог поступка саговорници обухваћени истраживањем видели су у следећем:

„Раније су владале разне болести и народ је умирао. И они су се тим кумбарама, значи ватром, штитили. Себе, своје тело, да заштите од разних болести и да отерају зле духове од себе, да буду здрави, а не болешљиви. Мавање кумбаре око себе значи заштита или истеривање зла из свога тела. Као да окрећеш око себе ватру, да се заштитиш од разних болести, од свега што је зло да се заштитиш. То је неки штит“ (м. рођ. 1951. год., Штрпце).

„Кумбаре се маву ради огањ. Да не изгори кућа. Да не бидне пламен, да удари кућу. Него да чува Бог. Маву се кумбаре тај дан све зло што имаш у кући, све да изгори. Све да изгори, да буде чиста кућа. (...) Кумбаре кад изгору, донесемо те стапове кући, и у башћу ставимо. Да нема, не дај Боже, ни кртењак, ни пуж, ни ништа. И на кокошке ставимо. У кокошињац. Да ги Бог чува и кокошке“ (ж. рођ. 1957. год., Готовуша).

„То је као терање зла на Прочку, кад почиње пост, пред Ускрс. Терање рђе ван себе, за помирење, и тако даље. Ја се сећам да смо тада певали као деца: Маве муве, маве муве, на Беревчане вшке, буве! Значи да вашке и буве, у ствари зло и штета се макне од нас из Штрпце, а да пређе тамо, у Беревце. А они певали на нас: У Штрпчане вшке, буве!“ (м. рођ. 1959. год., Штрпце).

„Била легенда да деца умирала стално у село, и онда реко ги оца мештанима да око село напрају бразду, да узу волове и напрају круг да ги заштити, да тако деца више неће ги умиру, и онда тако заштитиле село. Тако одвајкада они веровале да постоје зли демони који могу да нарушу њихов мир. И онда затој овај обичај да се маву кумбаре. Значи тај циљ је био да се очисти село од те зле силе, да се отеру, јер су присутне у зиму, како веровале они, и да дође сунце да ги очисти, да ги спржи, и ватра да ги спржи, и исто да се напраји тај круг, јер се кумбара окреће око главе. Мања деца не окрећу око главе, него испред себе врту, али исто прају покрет који је круг“ (ж. рођ. 1993. год., Готовуша).

Приказ главних елемената прославе Прочке у Сиринићкој жупи, дат са аспекта значења која им приписују њихови непосредни актери, није потпун ако се не помене још једна пракса у оквиру наведеног догађаја. Реч је о покладној вечери, која се за разлику од опхода маскиране поворке и паљења покладних ватри, као јавних, колективних радњи, одвија у кругу породице. С обзиром на то да се покладна вечера пред укућане износи увече уочи почетка ускршњег поста, правило је да се за ту прилику у изобиљу припреме разноврсна, пре свега мрсна јела. Обавезно је да се на столу нађу разне врсте пита (најчешће са купусом), сир, млечни производи, месо, месне прерађевине, слаткиши, итд. На списку незаобилазних јела налазе се и кувана јаја, са којима сиринићки Срби повезују праксу коју зову *амкање јаја*, или чешће *ваћање јаја*:

„Јаја се окачу горе, па се ваћу. Закачи се на конач гор, на плафон, и онда после оћемо да уватимо јаје. То и дан-данас радимо. (...) Био ми је синоћ тај један Миш-

ко, и син му бија, па смо оно јаје... Ту смо закачаја конач, па онда смо ваћали. Онај Мишко смије се, попије мало... Ааа, ће зине да увати, али не може! (смех) После мали га увати... Онај ко је уватио то јаје он ољушти, лепо спрема и ајде свима даје по мало. За грло, да не буде болест“ (м. рођ. 1942. год., Штрпце).

„Око вечере, обично пре, кувано јаје се пробуши, веже се за канап, обеси се горе, негде за неку сијалицу, или за неки плафон, и онда стари људи окрећу оно јаје кувано, а деца мала ватају га са уста, руке су им позади леђа, и ватају. Ко га увати, то је његово јаје“ (м. рођ. 1951. год., Штрпце).

„За лустер се закачи конач, тата пробуши јаје, деда, или неко од укућана, али обично мушкарац. Пробуши јаје, провуче са иглу конач кроз њега и закачи га за лустер. И сада деца треба да ваћу, да глуму да су пилићи. Ваћу јаје, отварају уста, ко увати јаје, тај је срећан целе године“ (ж. рођ. 1993. год., Готовуша).

Пракса *ваћања јајца*, дакле, намењена је превасходно деци и конципирана је спрам карактера Прочке, а то је да служи за забаву, шалу, добро расположење. Овој пракси, са друге стране, придодата су извесна магијско-обредна својства, па се, тако, за дете које јаје ухвати сматра да ће бити здраво, да ће имати среће, и слично. У кућама Сиринићке жупе у којима деце нема овај елемент прославе Прочке углавном се не практикује.

ЗАКЉУЧАК

Због ограниченог простора, у раду је приказан само мали део грађе прикупљене током вишегодишњих теренских истраживања Белих поклада у Сиринићкој жупи. Резултатима рада указано је на неколико главних елемената покладне праксе локалног српског становништва, која је посматрана као део ширег контекста прославе ускршњих поклада код Срба, али и других Словена, при чему су проучавани елементи приказани „изнутра“, односно са аспекта значења која им приписују њихови непосредни носиоци. На овај начин пружен је допринос бољем разумевању специфичних обележја прославе Белих поклада код Срба у Сиринићкој жупи, области која се може описати као „јужни стожер етнокултурне целовитости Србије“ (Закић 2018: 149), али је, исто тако, тиме учињен и покушај вредновања улоге субјективности у сагледавању односа између истраживаних феномена, са једне стране, и искуственог света појединца, са друге стране. Резултати истраживања представљени у раду указали су на „познавање“ смисла прославе Белих поклада међу сиринићким Србима, као и на значај овог догађаја који у њиховом животу он несумњиво до данас има.

ЛИТЕРАТУРА

Антонијевић 1997: Антонијевић, Д. Дромена. Београд, 1997. [Antonijević 1997: Dromena. Beograd, 1997.]

Бандић 2004: Бандић, Д. Народна религија Срба у 100 појмова. Београд, 2004. [Bandić 2004: Narodna religija Srba u 100 pojmova. Beograd, 2004.]

Букумирић 1988: Букумирић, М. Ономастика Сиринићке жупе. – Ономатолошки прилози, 1988, IX, 253–469. [Bukumirić, M. Onomastika Siriničke župe. – Onomatološki prilozi. 1988, IX, 253–469.]

Закић 2018: Закић, М. Ој, кад ће прођем Шар-планину: песмом кроз Сиринићку жупу. – Фолклористика, 2018, 1, 149–164. [Zakić, M. Oj, kad će prođem Šar-planinu: pesmom kroz Siriničku župu. – Folkloristika. 2018, 1, 149–164.]

Ивановић-Баришић 1996: Ивановић-Баришић, М. Покладе у околини Београда. – У: Традиционална култура у годишњем циклусу обичаја. Сврљиг, 1996, 102–106. [Ivanović-Barišić, M. Poklade u okolini Beograda. – Tradicionalna kultura u godišnjem ciklusu običaja. Svrlijg. 1996, 102–106.]

Марјановић 2008: Марјановић, В. Маске, маскирање и ритуали у Србији. Београд, 2008. [Marjanović 2008: Maske, maskiranje i rituali u Srbiji. Beograd, 2008.]

Младеновић 2019: Младеновић, Р. Govor severnošarplaninske župe Sirinić. – Српски дијалектолошки зборник, 2019, LXVI/1, 8–1047. [Mladenović, R. Govor severnošarplaninske župe Sirinić. – Srpski dijalektološki zbornik. 2019, LXVI/1, 8–1047.]

Недељковић 1990: Недељковић, М. Годишњи обичаји у Срба. Београд, 1990. [Nedeljković 1990: Godišnji običaji u Srba. Beograd, 1990.]

Павловић 2018а: Павловић, А. „Женидба Краљевића Марка“ на дан Белих поклада у Штрпцу. – Баштина, 2018, 44, 469–497. [Pavlović, A. „Ženidba Kraljevića Marka“ na dan Belih poklada u Štrpcu. – Baština. 2018, 44, 469–497.]

Павловић 2018б: Павловић, А. „Мавање кумбара“ – Паљење покладних ватри у Сиринићкој жупи. – Баштина, 2018, 45, 471–484. [Pavlović, A. „Mavanje kumbara“ – Paljenje pokladnih vatri u Siriničkoj župi. – Baština. 2018, 45, 471–484.]

Павловић 2019: Павловић, А. Елементи родне стереотипизације у покладном ритуалу „Женидба Краљевића Марка“ у Сиринићкој жупи. – У: Стереотипт в славјанските езици, литератури и култури. Софија, 2019, 388–396. [Pavlović, A. Elementi rodne stereotipizacije u pokladnom ritualu „Ženidba Kraljevića Marka“ u Siriničkoj župi. – Stereotipat v slavyanskite ezitsi, literaturi i kulturi. Sofia. 2019, 388–396.]

Павловић 2022: Павловић, А. Покладна свадба у Штрпцу: Разговор са „Краљевићем Марком“. – У: Савремена српска фолклористика XI. Београд – Лозница – Тршић, 2022, 219–240. [Pavlović, A. Pokladna svadba u Štrpcu: Razgovor sa „Kraljevićem Markom“. – Savremena srpska folkloristika XI. Beograd – Loznica – Tršić. 2022, 219–240.]

Петровић 1927: Петровић, Ж. П. Лила, олалија и сродни обичаји. – Гласник Етнографског музеја у Београду, 1927, 2, 4–17. [Petrović, Ž. P. Lila, olalija i srodni običaji. – Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu. 1927, 2, 4–17.]

Петровић 1998: Петровић, Ж. П. Бела недеља. – У: Српски митолошки речник. Београд, 1998, 31. [Petrović, Ž. P. Bela nedelja. – Srpski mitološki rečnik. Beograd. 1998, 31.]

Prošić 1978: Prošić, M. Teorijsko-hipotetički okvir za proučavanje poklada kao obreda prelaza. – Et-nološke sveske, 1978, 1, 33–50.

Радовановић 1996: Радовановић, М. Прочка. – У: Традиционална култура у годишњем циклусу обичаја. Сврљиг, 1996, 107–109. [Radovanović, M. Pročka. – Tradicionalna kultura u godišnjem ciklusu običaja. Svrlijig. 1996, 107–109.]

Урошевић 2001: Урошевић, А. О Косову: Антропоеографске студије и други списи. Приштина, Ђијлане, 2001. [Urošević 2001: O Kosovu. Antropogeografske studije i drugi spisi. Priština, Gnjilane, 2001.]

Александар С. Павловић
виши научни сарадник, доктор
Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић
Србија

Aleksandar S. Pavlović
Senior Research Associate, PhD
The Institute of Serbian Culture
Priština – Leposavić
Serbia

ЕДИНСТВО И РАЗДЕЛЕНИЕ В ЕЗИЦИТЕ,
ЛИТЕРАТУРИТЕ И КУЛТУРИТЕ
Международна научна конференция

Българска
Първо издание

Съставители

*Дарина Младенова, Диана Атанасова, Катерина Войнова, Лилия Трифонова,
Мария Маринова, Николай Папучиев, Франческа Земярска*

Научни редактори лингвистика

Дарина Младенова, Катерина Войнова

Научни редактори литература

Диана Атанасова, Лилия Трифонова, Франческа Земярска

Научни редактори антропология

Мария Маринова, Николай Папучиев

Редактор

Лора Султанова

Дизайн на корицата

Антонина Георгиева

Предпечатна подготовка

Албена Абаджиева

Формат 70/100/16

Печатни коли 34

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“
unipress.bg